

JATOVSKJE ALTERNACIJE U ADJEKTIVNOJ PARADIGMATICI
STANDARDNOGA BUGARSKOG I HRVATSKOG JEZIKA

Elena STOYANOVA

(South-West University, Bulgaria, helena.stoyanova@abv.bg)

ABSTRACT: The subject of this paper are the alternations of the place of etimological *ѣ in the adjective inflection of the standard Bulgarian and Croatian languages. The functional-analytical approach which examines the mor(pho)phonologic alternations as peripheral modifiers of the grammar categories is used in the analysis of the mor(pho)phonologic structures. A similar approach adequately solves the alternation's status in the two languages, enabling functional-typological analysis.

KEYWORDS: morphonology, adjective inflection, standard Croatian, standard Bulgarian

1. Konfrontativna mor(fo)fonološka karakteristika kategorija roda, broja, determiniranosti i komparativnosti

Kategorija roda u adjektivnoj se paradigmatici iskazuje jezgrenim modifikatorima – flektivnim morfemima i periferijskim modifikatorima – segmentnim alternacijama u bugarskome jeziku te segmentnim i suprasegmentnim alternacijama u hrvatskome jeziku. U oba jezika mor(fo)fonološka varijabilnost adjektivnih oblika ovisi o strukturnim parametrima osnova u određenim paradigmatskim pozicijama te o fonološkoj realizaciji flektivnih morfema.

U oba jezika alternacije se provode u korijenskim i sufiksanim morfemima adjektivnih osnova u kojima podržavaju opreku *muški* – *nemuški* rod unutar morfološke kategorije roda. U odnosu na obujam adjektivnih osnova i materijalnu realizaciju alternanata u bugarskome jeziku alternacije se razvrstavaju na: 1) metatezu ⟨Rə~əR⟩ u korijenskim morfemima: *пръв* – *първа*, *първо*; 2) redukciju ⟨VC~øC⟩ u završetku osnova na: -ък [ə́k] *рядък* – *рядка*, *рядко*, -ъв [ə́v] *мъртъв* – *мъртва*, *мъртъв*, -ъл [ə́l] *зъл* – *зла*, *зло*, -ър [ə́r] *добър* – *добра*, *добро*, -ъг [ə́g] *дълъг* – *дълга*, *дълго* i -ен [en] *златен* – *златна*, *златно*, pri čemu je redukcija u osnovama na -нен- [nen] popraćena reduplikacijom [n:]: *каменен* – *каменна*, *каменно*; 3) vokalno-konsonantne alternacije ⟨e~j⟩ nakon vokalnog završetka tvorbene osnove: *буен* – *буйна*, *буйно*, *авариен* – *аварийна*, *аварийно*, *бездеен* – *бездейна*, *бездейно*, te alternacije ⟨Ce~C'a⟩ na mjestu prsl. *ѣ u korijenskim morfemima: *верен* – *вярна*, *вярно*, *летен* – *лятна*, *лятно*, *тесен* – *тясна*, *тясно*.

U hrvatskome jeziku paradigme određenih adjektiva su mor(fo)fonološki nemarkirane (konstantne), dok u paradigmama neodređenih adjektiva funkcioniraju sljedeće alternacije: 1) redukcija vokalnog segmenta ⟨VC~øC⟩ u završetku osnova na: -ar (*dobar* – *dobra*, *dobro*), -alj (*šupalj* – *šuplja*, *šuplje*), -an (*bajan* – *bajna*, *bajno*) i -ak (*gibak* – *gipka*, *gipko*); 2) redukcija konsonantnih segmenata ⟨t⟩ i ⟨d⟩ nakon vokalne redukcije u sufiksu -an ⟨C₁C₂an ~ C₁øøn⟩: *mastan* – *masna*, *masno*, *nuždan* – *nužna*, *nužno*, te 3) vokalno-konsonantna alternacija ⟨V~C⟩ u završetku vokalnih osnova: *nagao* – *nagla*, *naglo*, *veseo* – *vesela*, *veselo*.

Kategorija broja u oba jezika funkcionira na isti način, preko jezgrenih i periferijskih modifikatora. Segmentne alternacije u bugarskome te segmentne i suprasegmentne alternacije u hrvatskome jeziku mor(fo)fonološki markiraju opreku *jednina* – *množina* u kojoj je jednina neobilježen, a množina – obilježen član, jer na semantičkom planu množina implicira pojedinačnost. Mor(fo)fonološki inventar, kojim se markira opreka unutar kategorije broja u bugarskome jeziku, uključuje: 1) korijensku metatezu ⟨Rə~əR⟩: *пръв* – *първи*; 2) vokalnu redukciju ⟨VC~øC⟩ u završetku motiviranih osnova: -ък [ə́k] *рядък* – *редки*, -ъв [ə́v] *мъртъв* – *мъртва*, -ъл [ə́l] *зъл* – *зли*, -ър [ə́r] *добър* – *добри*, -ъг [ə́g] *дълъг* – *дълги* i -ен [en] *златен* – *златни*, s reduplikacijom [n:] u osnovama na -нен- [nen]: *каменен* – *каменни*; te 3) vokalno-

konsonantne alternacije: ⟨e~j⟩ *буен – буџи* te ⟨C'a~Ce⟩ na mjestu prsl. *ѣ: *бял – бели, зрѣл – зрели*.

U hrvatskome jeziku mor(fo)fonološko markiranje provode sljedeće vrste alternacija: 1) vokalna redukcija ⟨VC~øC⟩ u sufiksima: *-ar* (*dobar – dobri*), *-alj* (*šupalj – šuplji*), *-an* (*bajan – bajni*) i *-ak* (*gibak – gipki*); 2) redukcija konsonantnih segmenata ⟨t⟩, ⟨d⟩ nakon vokalne redukcije u sufiksu *-an* ⟨C₁C₂an ~ C₁øən⟩: *mastan – masni, nuždan – nužni*, te 3) vokalno-konsonantna alternacija ⟨V~C⟩ u završetku vokalnih osnova: *nagao – nagli*.

Kategorija determiniranosti (određenosti) u oba jezika ima morfološku jezgru. U bugarskome jeziku za sva tri roda kategorija se iskazuje postpozicioniranim morfemima, tzv. članovima za određenost, a u m. r. i flektivnim morfemom *-i* s vrlo uskom sferom funkcioniranja: a) u vokativu (*млади момко*), b) u toponimima i hidronimima (*Черни врѣх, Зли дол*), c) u završetku motiviranih osnova na: *-u* [i] *божу, козу, -ск-* [sk] *братски, съседски, -шк-* [šk] *агнешки*; d) u određenim oblicima kod kojih se član aglutinacijom naljepljuje već određenom obliku (*бели-я/ят, здрави-я/ят*).

U hrvatskome jeziku formalizacija kategorije dolazi do izražaja preko: a) flektivnih morfema u jedninskim paradigmama m. i sr. r. (u N, G, DL, A, V), b) suprasegmentnih karakteristika paradigmatskih oblika u trima rodovima (*vèlik-ø – vèlikī, vèlika – vèlikā, vèliko – vèlikō*), c) sufiksa *-ji, -nji, -šnji, -ski/-ki* u motiviranim adjektivnim osnovama: *kòzjī, jùtarnjī, ìnutrašnjī, gràdskī, vòjničkī, mlàdičkī, skijaškī, ùboškī*.

Unutar kategorije korijenske i afiksne alternacije podržavaju opreku *određenost – neodređenost* pri čemu je opreka u okviru muškog roda mor(fo)fonološki najčešće markirana u oba jezika. Na planu značenja određenim se oblikom kvalificiraju stalne osobine ili pak se one kvalifikacijom identificiraju u skupini objekata s različitim osobinama. Neodređenim se oblicima obavlja kvalifikacija promjenjivih osobina. U oba jezika oponiranje određenih i neodređenih oblika slobodno funkcionira u skupini kvalitativnih adjektiva, dok kod materijalnih i posesivnih nailazi na formalnu restrikciju.

Budući da u bugarskome jeziku oblici određenih adjektiva imaju potpuno istovjetnu materijalnu realizaciju sa množinskim oblicima, ovdje nećemo ponovno nabrajati alternacije iz ulomka o broju.

Isto se odnosi i na hrvatski jezik u kojem jedninske osnove adjektiva određenog vida imaju potpuno istovjetnu materijalnu realizaciju s množinskim odr. i neodr. osnovama.

Kategorija komparativnosti po mišljenju A. Bondarka funkcionira kao gradualna opreka s trima stupnjevima *pozitivnost – komparativnost – superlativnost* (Bondarko 1971: 90). Sa semantičkoga stajališta osnovni stupanj karakterizira odsutnost komparacije i prema tome je nemarkiran član, dok su drugi i treći stupanj markirani semantičkim obilježjem. Polazeći od toga, funkcionalno-semantičko oponiranje triju vrsta mor(fo)fonoloških oblika moglo bi se opisivati i kao privativna opreka po *kompariranosti – nekompariranosti*, a u okviru markiranog člana postojala bi gradualna opreka prema stupnju kompariranosti: *komparativnost – superlativnost*. U oba jezika ostvarenje kategorije komparativnosti nailazi na semantičku restrikciju. Izmjenjivanje stupnja komparacije imaju samo adjektivi s kvalitativnom semantikom koja dopušta da se osobina zamišlja u manjoj ili većoj mjeri.

Na planu izraza morfološka derivacija kompariranih oblika u bugarskome jeziku izvodi se prepozicioniranjem morfema *no-* [po] i *naj-* [naj] koji se spojnicom strukturno vežu uz adjektivnu osnovu. Morfološka derivacija oblika nije popraćena segmentnim i suprasegmentnim alternacijama. Prefiksalni i osnovinski dio zadržavaju vlastite naglaske. Grafijsko oblikovanje morfološkoga oblika provodi se znakom za polusloženicu koji signira nezavisno slaganje dvaju dijelova. Komparativni i superlativni oblici u bugarskome jeziku dobivaju naglasak na prefiksalmom morfemu, zadržavajući bez ikakvih promjena naglasak osnovnog oblika.

U hrvatskome jeziku komparativi se izvode duljenjem osnove sufiksima *-ši, -i, -iji*, a superlativi prefiksom *naj-*. U kontrastu s bugarskim jezikom morfološka derivacija popraćena je

segmentnim i suprasegmentnim alternacijama koje tvore bogat inventar periferijskih morfonoloških modifikatora pri naglašivanju opreke *kompariranosti* – *nekompariranosti*. Mor(fo)fonološka sredstva su: 1) vokalna redukcija ⟨V~ø⟩ u sufiksima: *-an* (*divan* – *divniji*), *-ar* (*bistar* – *bistriji*), *-ak* (*gibak* – *gipkiji*), *-alj* (*šupalj* – *šupljiji*), 2) konsonantna redukcija ispred sufiksa *-an* ⟨C₁C₂an~C₁øən⟩ *koristan* – *korisniji*, *nuždan* – *nužniji*, 3) redukcija vokalno-konsonantnog segmenta ⟨VC~ø⟩ s konkretnim realizacijama ⟨ak~ø⟩ *sladak* – *sladi*, ⟨ok~ø⟩ *dubok* – *dublji* i ⟨ek~ø⟩ *dalek* – *dalji*, 4) vokalne alternacije u korijenskim morfemima na mjestu prsl. *ě ⟨ie~je⟩ *svijetao* – *svjetliji*, ⟨ie~e⟩ *prijek* – *preči*, 5) vokalno-konsonantna alternacija ⟨Cie~C'e⟩ na mjestu prsl. *ě *blijed* – *bljeđi*, *lijen* – *ljenji*, 6) konsonantne alternacije na završetku osnove ⟨d~đ⟩ *mlad* – *mlađi*, ⟨t~ć⟩ *žut* – *žući*, ⟨k~č⟩ *mrk* – *mrči*, ⟨g~ž⟩ *strog* – *stroži*, ⟨h~š⟩ *suh* – *suši*, ⟨s~š⟩ *tjesan* – *tješnji*, ⟨z~ž⟩ *brz* – *brži*, ⟨l~ļ⟩ *bijel* – *bjelji*, ⟨n~ñ⟩ *crn* – *crnji*, ⟨m~ml⟩ *nijem* – *njemlji*, ⟨b~bl⟩ *grub* – *grublji*, ⟨p~pl⟩ *skup* – *skuplji*, ⟨v~vļ⟩ *kriv* – *krivlji*, ⟨sn~šñ⟩ *tjesan* – *tješnji*, ⟨st~šč⟩ *čist* – *čišći*, 6) vokalno-konsonantna alternacija u završetku vokalnih adjektivnih osnova ⟨V~C⟩ *truo* – *truliji*, *okrugao* – *okruglji*.

Neke alternacije imaju fakultativan status i nisku pojavnost u standardnome jeziku. Fakultativnost, uzrokovana konkurencijom morfoloških sredstava, nije popraćena stilskom specijalizacijom, dok je fakultativnost sa slobodnom distribucijom popraćena stilskom diferencijacijom: *bio* (reg.) – *bijel* (neut.), *cio* (zast.) – *cijel* (neut.), *debeo* (neut.) – *debel* (razg.), *topao* (neut.) – *topal* (razg.).

2. Adjektivna paradigmatika bugarskoga i hrvatskoga jezika

Kompletna paradigma nekompariranih adjektiva u bugarskome jeziku uključuje 10 paradigmatskih pozicija: 1) neodređen oblik m. r. (добър), 2) kratak određen oblik m. r. (добрия), 3) pun određen oblik m. r. (добрият), 4) vokativni oblik (добри човече), 5) neodređen oblik ž. r. (добра), 6) određen oblik ž. r. (добрата) 7) neodređen oblik sr. r. (добро) i 8) određen oblik sr. r. (доброто), 9) neodređen množinski oblik (добри) i 10) određen množinski oblik (добрите)¹.

Kategorijska paradigma kompariranih oblika uključuje ukupno 18 pozicija: 1) četiri oblika za neodređene komparative u m., ž., sr. r. i množinski oblik (по-добър, по-добра, по-добро, по-добри); 2) četiri oblika za određene komparative u m., ž., sr. r. i množinski oblik (по-добрия, по-добрата, по-доброто, по-добрите); 3) četiri oblika za neodređene superlative u m., ž., sr. r. i množinski oblik (най-добър, най-добра, най-добро, най-добри); 4) četiri oblika za određene superlative u m., ž., sr. r. i množinski oblik (най-добрия, най-добрата, най-доброто, най-добрите), 5) komparativ m.r. s punim članom (по-добрият) te 6) superlativ m.r. s punim članom (най-добрият).

U hrvatskome jeziku kategorijske paradigme određenoga i neodređenoga vida, te kategorijske paradigme komparativnih i superlativnih oblika imaju po sedam pozicija (N, G, D, A, V, L, I) za m., ž. i sr. r. u jednini i množini što čini ukupno 168 adjektivnih oblika.

3. Mor(fo)fonološke strukture adjektivnih osnova

U adjektivnim mor(fo)fonološkim modelima jednom osnovom prezentiraju se sve mor(fo)fonološki istovjetne osnove u pojedinim kategorijskim paradigmama. Tako su u bugarskome jeziku mor(fo)fonološki istovjetne: 1) određena i neodređena osnova u ž. r. i sr.r., 2) određena i vokativna osnova m. r. te određena i neodređena množinska osnova. Budući da su paradigmatske pozicije za kompariranost mor(fo)fonološki irelevantne, opreka unutar kategorije komparativnosti u bugarskome jeziku ostaje mor(fo)fonološki nemarkirana.

¹ U množini kategorija roda nema formalnih markera za m., ž. i sr.r.

U hrvatskome jeziku materijalno istovjetne osnove imaju: 1) svi pozitivni određenog i neodređenog vida u m. r. mn., ž. r. i sr. r. jd. i mn., 2) svi komparativi i superlativi neovisno o rodu, broju i padežu. Segmentna diferencijacija u osnovama postoji u jedninskoj paradigmi neodređenih adjektiva m. r. i kategorijskoj paradigmi kompariranih oblika. U kontrastu s bugarskim jezikom u hrvatskome je funkcionalno-semantička opreka *kompariranost* – *nekompariranost* mor(fo)fonološki markirana brojnim konsonantnim i vokalnim alternacijama unutar korijenskoga morfema i na završetku osnove u kontaktnoj zoni sa sufiksom za komparaciju.

U bugarskome jeziku u odnosu na segmentne diferencijacije na mjestu prsl. **ě* funkcioniraju dva mor(fo)fonološka modela. Prvi okuplja desetak adjektiva s motiviranim osnovama u kojima se jatovske alternacije provode u korijenskim morfemima. Markiranost provodi alternacija <Ce~C'a> sa 7 morfonema: **M be/b'a**, **M de/d'a**, **M le/l'a**, **M re/r'a**, **M se/s'a**, **M te/t'a**, **M ve/v'a**. Distribucija osnova je: a) neod. i odr. m. r., vokativ m.r., neod. i odr. mn. te b) odr. i neod. ž. i sr. r.

Drugi morfonološki model okuplja desetak korijenskih i nekoliko motiviranih adjektiva. Markiranost provodi alternacija <C'a~Ce> s 4 morfonema: **M c'a/ce**, **M l'a/le**, **M n'a/ne**, **M r'a/re**. Distribucija osnova je: a) neod. m. r., neod. i odr. ž. i sr. r.; b) vokativ i odr. m. r., odr. i neod. mn. Segmentne diferencijacije osnova podržavaju oponiranja unutar kategorija determiniranosti, roda, broja i vokativnosti.

U hrvatskome jeziku adjektivne mor(fo)fonološke strukture funkcioniraju najmanje s dvije, a najviše s tri segmentno diferencirane osnove. Prvi mor(fo)fonološki model okuplja samo jedan adjektiv *cio-ø* koji u standardnom jeziku funkcionira s dubletnom osnovom *cijel-ø* (HP 2013: 182). Zbog semantičke spriječenosti komparacije mor(fo)fonološki model ima dvije segmentno diferencirane pozicije u paradigmi za m.r.: a) za nezavisni N jd. (ili N/A za neživa bića) i b) za sve ostale zavisne padeže. Markiranost provodi alternacija <i~ie> s morfonemom **M i/ie**. Distribucija osnova je: a) N (ili NA) m.r. jd.; b) svi ostali oblici u jd. i mn.

Drugi mor(fo)fonološki model okuplja korijenske osnove, njihove prefiksne izvedenice te neke adjektivirane participe (*posvijećen*, *stiješnjen*). Markirana je samo kompariranost, a alternacije su <ie~je>, <ie~e> i <Cie~C'e>, s morfonemima **M ie/je**, **M ie/e**, **M Cie/C'e**.

Alternacije na mjestu prsl. **ě* u adjektivnim paradigmama u oba jezika opisuju se kao funkcija dvaju različitih tipova morfema: fleksije u bugarskome jeziku i gramatičkih nerelacijskih morfema u hrvatskome jeziku (*-i-*, *-iji-*, *-ši*) koji dulje adjektivnu strukturu osnova i izazivaju kraćenje kvantitete korijenskoga sloga. Morfonološki je također relevantna vokalizacija osnove ispred nulte fleksije za m. r. jd. kod neodređenih adjektiva.

4. Mor(fo)fonološki modeli s jatovskim alternacijama

4.1. U bugarskome jeziku

Prvi mor(fo)fonološki model okuplja 12 adjektiva s proizvedenom osnovom. Zajednički sufiks *-eh* [en] provodi redukciju vokalnog segmenta <en~øn> u svim paradigmatskim pozicijama osim temeljnog oblika. Alternacijom jata markirani su ž. i sr. r. u odr. i neod. obliku. Alternacija <Ce~C'a> uvjetovana je redukcijom osnove ispred fleksija za ž. i sr. r. što dovodi korijenski morfem u kontakt s rodovskom fleksijom. Funkcionalno segmentna diferencijacija osnova podupire morfološku opreku *muški* – *nemuški rod* unutar jednine.

Alternacija <Ce ~C'a>

Neodr. m. r. jd.	Vokativ, odr. m. r., neodr. i odr. mn.	Neodr. i odr. ž. r. i sr. r.	Primjeri

Alternant ⟨Ce⟩, ⟨e⟩	Alternanti ⟨Ce⟩, ⟨ø⟩	Alternanti ⟨C'a⟩, ⟨ø⟩	бесен, верен, възтесен, десен, железен, летен, неверен, пресен, пролетно-летен, свестен, серен, тесен (12)
------------------------	-------------------------	--------------------------	--

Neodr. m. r. jd.	Vokativ, odr. m. r., neodr. i odr. mn.	Neodr. i odr. ž. r. i sr. r.
бес-ен-ø [besen-]	бес-н-и- [besni-]	бяс-н-а/о- [b'asna/o-]
вер-ен-ø [veren-]	вер-н-и- [verni-]	вяр-н-а/о- [v'arna/o-]
възтес-ен-ø [vāztesen-]	възтес-н-и- [vāztesni-]	възтяс-н-а/о- [vāzt'asna/o-]
дес-ен-ø ² [desen-]	дес-н-и- [desni-]	дяс-н-а/о- [d'asna/ota-]
желез-ен-ø [železen-]	желез-н-и- [železni-]	желяз-н-а/о- [žel'azna/o-]
лет-ен-ø [leten-]	лет-н-и- [letni-]	лят-н-а/о- [l'at-n-a/o-]
невер-ен-ø [neveren-]	невер-н-и- [neverni-]	невяр-н-а/о- [nev'arna/o-]
прес-ен-ø [presen-]	прес-н-и- [presni-]	пряс-н-а/о- [pr'asna/o-]
пролетно- лет-ен-ø [proletnolete n-]	пролетно- лет-н-и- [proletnoletni -]	пролетно- лят-н-а/о- [proletnol'atna /o-]
свест-ен-ø [svesten-]	свест-н-и- [svestni-]	свяс-н-а/о- [sv'astna/o-]
сер-ен-ø [seren-]	сер-н-и- [serni-]	сяр-н-а/о- [s'arna/o-]
тес-ен-ø [tesen-]	тес-н-и- [tesni-]	тяс-н-а/о- [t'asna/o-]

Drugi mor(fo)fonološki model zahvaća desetak korijenskih adjektiva od kojih je prefiksacijom ili kompozicijom izvedeno još dvadesetak leksema. Najbrojnija skupina izvedena je od tvorbenе основе бял [b'al]. Svi ostali leksemi imaju po jednu ili po dvije prefiksалne izvedenice. Skupini se pridružuju dva adjektiva s vokalnom redukcijom u sufiksu -ѣк [əк] ⟨əк~øC⟩: рязѣк – рязка, рязко, резки i рязѣк – рядка, рядко, редки. Segmentne diferencijacije основа mor(fo)fonološki markiraju određenost u m. r. jd. te množinske oblike. Alternacije na mjestu prsl. *ě ⟨C'a~Ce⟩ uvjetovane su fonološkim sadržajem fleksije -и [i] kojom se unutar m.r. iskazuju množina, vokativnost i određenost.

Alternacija ⟨C'a ~Ce⟩

² Alternacija je nastala analogijom sa лав.

Neodr. m. r. jd. neodr. i odr. ž. r. jd. neodr. i odr. sr. r. jd.	Vokativ, odr. m. r. neodr. i odr. mn.	Primjeri
Alternant ⟨C'a⟩	Alternant ⟨Ce⟩	<i>брыз, бял, възбял, коприненобял, лъскавобял, матовобял, млечнобял, пребял, розово-бял, сиво-бял, снежнобял, сребристогобял, тебеширенобял, черно-бял, голям, възголям, преголям, неголям, ляв, ултраляв, ням, глухоням, сляпо-глухоням, пряк, непряк, полупряк, сляп, полусляп, цял, всецял, рязък, рядък (32)</i>

Neodr. m. r. jd. neodr. i odr. ž. r. jd. neodr. i odr. sr. r. jd.	Vokativ, odr. m. r. neodr. i odr. mn.
<i>брыз-ø, а, о</i> [br'az-]	<i>брез-и-</i> [brezi-]
<i>бял-ø, а, о</i> [b'al]	<i>бел-и-</i> [beli-]
<i>голям-ø, а, о</i> [gol'am-]	<i>голем-и-</i> [golemi-]
<i>ляв-ø, а, о</i> [l'av-]	<i>лев-и-</i> [levi-]
<i>ням-ø, а, о</i> [n'am-]	<i>нем-и-</i> [nemi-]
<i>пряк-ø, а, о</i> [pr'ak-]	<i>прек-и-</i> [preki-]
<i>сляп-ø, а, о</i> [sl'ap-]	<i>слеп-и-</i> [slepi-]
<i>цял-ø</i> [c'al-]	<i>цел-и-</i> [celi-]
<i>ряз-ък-ø</i> [r'azək-]	<i>рез-к-и-</i> [rezki-]
<i>ряд-ък-ø</i> [r'adək-]	<i>ред-к-и-</i> [redki-]

4.2. U hrvatskome jeziku

Prvi mor(fo)fonološki model ima fakultativan karakter, jer uključuje samo jedan adjektiv *cio-ø* koji u standardnome jeziku funkcionira s paralelnim mor(fo)fonološki konstantnim oblikom *cijel-ø*. Diferencijaciju osnove provodi alternacija s morfonemom **M i/ie**. Alternacija je funkcija strukturnih promjena u adjektivnoj osnovi pri oponiranju paradigmatskih oblika. Vokalizacija osnove ⟨l~o⟩ ispred nulte fleksije za N ili NA (pri neutralizaciji opreke *živo – neživo*) u m. r. jd. pokraćuje kvantitetu korijenskoga sloga i uzrokuje alternaciju ⟨ie~i⟩, dok normalizacija osnove ispred svih ostalih padežnih fleksija opet vraća alternantu ⟨ie⟩. U kategorijskoj paradigmati neodređenih adjektiva alternacija markira opreku *nezavisan padež – zavisni padeži* unutar kategorije kazualnosti, a ujedno s time opreku *muški – nemuški rod* unutar kategorije roda. Segmentna diferencijacija osnove ispred nulte rodovske fleksije naglašuje opreku *određenost – neodređenost* u m. r. jd.

U standardnome jeziku alternacija ima fakultativan karakter.

Alternacija ⟨i~ie⟩		
Neodr. m. r. N jd.	Pozitiv	Primjer
Alternant ⟨i⟩	Alternant ⟨ie⟩	<i>cio//cijel</i>

Neodr. m. r. N jd.	Nekomparirana osnova	Komparirane osnove
<i>cio-ø//cijel</i>	<i>cijel-</i> [ciel]	–

Drugi mor(fo)fonološki model okuplja četrdesetak adjektiva i adjektiviranih participa. Njih desetak je s primarnim korijenskim osnovama, a ostali su proizvedeni sufiksom *-an* pri čemu je njihova komparacija popraćena vokalnom redukcijom ⟨VC₁~øC₁⟩. Alternacija s M a/ø mor(fo)fonološki markira *kompariranost* – *nekompariranost*, a u kategorijskoj paradigmi neodređenih oblika isti morfonem markira oponiranje: *nezavisan padež* – *zavisni padeži* te *muški rod* – *nemuški rod*. Kod osnova, proizvedenih sufiksom *-ak*, provodi se redukcija sufiksa u cjelini ⟨VC~ø⟩. Morfonološki su markirani komparirani oblici unutar kategorije komparacije.

Kategorijska uvjetovanost alternacija ⟨ie~je⟩, ⟨ie~e⟩, ⟨Cie~C'e⟩ na mjestu prsl. *ě izazvana je kraćenjem kvantitete korijenskog sloga ispred sufiksa: *-i*, *-iji*, *-ši*. Alternanta ⟨e⟩ u alternaciji ⟨Cie~C'e⟩ nastaje prema pravilima: ⟨lje→ļe⟩, ⟨nje→ñe⟩ i ⟨Crje→Cre⟩. Dvosložni komparativi imaju kratkosilazni naglasak, a višesložni kratkouzlazni naglasak na trećem slogu od kraja. Provedene modifikacije u komparativnoj osnovi čuvaju se i u superlativnim oblicima. Jedino je kod trosložnih superlativa moguća suprasegmentna alternacija prema mjestu i kvantiteti naglasaka. Kratkosilazni naglasak pomiče se s korijenskoga na prefiksadni morphem uz duljenje kvantitete. U standardnome jeziku alternacija ima fakultativan karakter. Kod višesložnih superlativa više ne dolazi do suprasegmentnih alternacija. Oblici dobivaju dugouzlazni naglasak na prefiksaldnome morfemu uz očuvan kratkouzlazni naglasak na trećem slogu od kraja.

Sve alternacije imaju visok stupanj morfološke specijalizacije, jer podupiru opreku *kompariranost* – *nekompariranost*.

Alternacije ⟨ie~je⟩, ⟨ie~e⟩, ⟨Cie~C'e⟩

Nekomparirana osnova	Komparirana osnova	Primjeri
Alternant ⟨ie⟩, ⟨Cie⟩	Alternanti ⟨je⟩, ⟨e⟩, ⟨C'e⟩	<i>bijel</i> , <i>bijedan</i> , <i>bijesan</i> , <i>nerazgovijetan</i> , <i>razgovijetan</i> , <i>smiješan</i> , <i>svijetao</i> , <i>tijesan</i> , <i>rijedak</i> , <i>prosvijećen</i> , <i>sijed</i> , <i>stiješnjen</i> , <i>bezvrijedan</i> , <i>malovrijedan</i> , <i>nevrijedan</i> , <i>prijegoran</i> , <i>prijeporan</i> , <i>prijesan</i> , <i>prijetvoran</i> , <i>samoprijegoran</i> , <i>triježan</i> , <i>vrijedan</i> , <i>prijek</i> , <i>blijed</i> , <i>lijen</i> , <i>lijep</i> (26)

Nekomparirana osnova	Komparirana osnova
Alternacija ⟨ie~je⟩	
<i>bijel-ø</i> [biel]	<i>bjelj-</i>
<i>bijed-an-ø</i> [biedan]	<i>bjed-</i>
	<i>øn-</i>
<i>bijes-an-ø</i> [biesan]	<i>bješ-</i>
	<i>onj-</i>

<i>nerazgovijet-an-ø</i> [nerazgov iet an]	<i>nerazgo</i> v jet -øn-
<i>razgovijet-an-ø</i> [razgov iet an]	<i>razgovje</i> t-øn-
<i>smiješ-an-ø</i> [sm ie šan]	<i>smješ-</i> øn-
<i>svijet-ao-ø</i> [sv ie tal]	<i>svjet-ol-</i>
<i>tijes-an-ø</i> [t ie san]	<i>tješ-øj-</i>
<i>rijed-ak-ø</i> [r ie dak]	<i>rjeđ-</i>
<i>prosvijećen-ø</i> [prosv ie ćen]	<i>prosvjeć</i> en-
<i>sijed-ø</i> [s ie d]	<i>sjeđ-</i>
<i>stiješnjen-ø</i> [st ie šnjen]	<i>stješnje</i> n-
Alternacija <ie~e>	
<i>bezvrijed-an-ø</i> [bezv ie dan]	<i>bezvred-</i> øn-
<i>malovrijed-an-ø</i> [malov ie dan]	<i>malovre</i> d-øn-
<i>nevrijed-an-ø</i> [nev ie dan]	<i>nevred-</i> øn-
<i>prijegor-an-ø</i> [p rie goran]	<i>pregor-</i> øn-
<i>prijepor-an-ø</i> [p rie poran]	<i>prepor-</i> øn-
<i>prijes-an-ø</i> [p rie san]	<i>pres-øn-</i>
<i>prijetvor-an-ø</i> [p rie tvoran]	<i>pretvor-</i> øn-
<i>samoprijegor-an-ø</i> [samop rie goran]	<i>samopre</i> gor-øn-
<i>trijez-an-ø</i> [tr ie zan]	<i>trez-øn-</i>
<i>vrijed-an-ø</i> [v rie dan]	<i>vred-</i> øn-
<i>prijek-ø</i> [p rie k]	<i>preć-</i>
Alternacija <Cie~C'e>	
<i>blijed-ø</i> [bl ie d]	<i>bljeđ-</i>
<i>lijen-ø</i> [l ie n]	<i>ljenj-</i> /l je n-
<i>lijep-ø</i> [l ie p]	<i>ljep-</i>

5. Funkcionalna analiza jatovskih alternacija

Funkcionalna analiza jatovskih alternacija glede strukturnih parametara pokazuje da morfološka specijalizacija ne ovisi o mjestu alternacija u strukturi adjektivnih osnova. I korijenske, i sufiksne alternacije u paradigmatskom oponiranju oblika segmentno podupiru jedne te iste opreke unutar jezičnih kategorija i među njima. Tako se u bugarskome jeziku segmentnom diferencijacijom osnova naglašuje opreka: *jednina – množina*, a unutar jednine opreka: *muški rod – nemuški rod* te *određenost – neodređenost*. Unutar muškog roda segmentno je naglašena opreka *vokativnost – nevokativnost*.

Sustavna funkcionalna analiza alternacija pokazuje da u bugarskome jeziku one mor(fo)fonološki markiraju više opreka, zbog čega imaju niži stupanj morfologizacije. U hrvatskome jeziku jatovske alternacije markiraju samo jednu funkcionalno-semantičku opreku i stoga imaju visok stupanj morfologizacije. Budući da alternacija ⟨i~ie⟩ ima fakultativan karakter, njezina se funkcionalna specijalizacija ne uzima u obzir pri konfrontativnoj analizi.

opreke u okviru gramatičkih kategorija i među njima	ug.	rv.
<i>jednina – množina</i>		
<i>muški rod – nemuški rod</i>		
<i>kompariranost – nekompariranost</i>		
<i>određenost – neodređenost</i>		
<i>apelativnost – neapelativnost</i>		

6. Zaključak

U sustavu formalnih sredstava za iskazivanje adjektivnih kategorija jatovske alternacije u korijenskim morfemima u oba jezika, te u sufikslnim morfemima u bugarskome jeziku, zauzimaju svoje mjesto među periferijskim mor(fo)fonološkim modifikatorima funkcionalno-semantičkih kategorija.

Kako je razvidno iz grafijskoga prikaza mor(fo)fonoloških struktura i funkcionalne analize u adjektivnoj paradigmatici oba jezika alternacije na mjestu prsl. *ě funkcioniraju u potpunome kontrastu. Tipologija postoji glede mor(fo)fonoloških struktura adjektivnih osnova te oblikovanja segmentnih alternacija u korijenskim morfemima na mjestu prsl. *ě.

Mor(fo)fonološki parametri

jezik	Mor(fo)fonološki modeli	Br. fakultativnih modela	Broj markiranih opreka	Broj morfonema	Markirani adjektivi i adjektivirani oblici
ug.	2	-	4	11	44
rv.	2	1	1	4	27

LITERATURA

- Bondarko 1971:** Bondarko, A. Gramatičeskaja kategorija i kontekst. Leningrad, 1971.
Barić et al. 1995: Barić et al. Hrvatska gramatika. Zagreb: ŠK, 1995.
HP 2013: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. *Hrvatski pravopis*. Čakovec: Zrinski, 2013.
ГСБКЕ 1982: Граматика на съвременния български книжовен език. Том 1/ Фонетика, София: БАН, 1982. (Gramatika na savremenia balgarski knizhoven ezik. Tom 1/ Fonetika. Sofia: BAN, 1982.)
ГСБКЕ 1983: Граматика на съвременния български книжовен език. Том 2/ Морфология, София: БАН, 1983. (Gramatika na savremenia balgarski knizhoven ezik. Tom 2/ Morfologia, Sofia: BAN, 1983.)
РППП 1998: Речник за правоговор, правопис и пунктуация. София: Атлантис КЛ, 1998. (Rechnik za pravogovor, pravopis i punktuacija. Sofia: Atlantis KL, 1998.)
ОПРБЕ 2012: Официален правописен речник на българския език. София: БАН, 2012. (Oficialen pravopisen rechnik na balgarskia ezik. Sofia: BAN, 2012.)
ОРБЕ 2011: Обратен речник на българския език. София: БАН, 2011. (Obraten rechnik na balgarskia ezik. Sofia: BAN, 2011.)
HJP: Hrvatski jezični portal <<http://hjp.novi-liber.hr/>>